

Diarienummer: Ku2023/01093

Referens: Amanda Vesterlund

Datum: 2024-03-05

Kulturdepartementet

ku.remissvar@regeringskansliet.se

ku.kkm@regeringskansliet.se

Remissvar över betänkandet *Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun* (SOU 2023:58)

Sammanfattning

- De regionala enskilda arkivverksamheterna är avgörande och omistliga delar av det regionala kulturarvets infrastruktur.
- De regionala enskilda arkivverksamheterna ges inte möjlighet att leva upp till sina uppdrag med nuvarande finansiering inom Kultursamverkansmodellen.
- Regional enskild arkivverksamhet bör fortsatt att vara ett utpekat kulturområde i förordningen.
- Kultursamverkansmodellen bör inte breddas för att omfatta fler verksamheten förrän extra finansiering tillkommer.

De regionala enskilda arkiven

De regionala enskilda arkiven, länsarkiven, är minnesinstitutioner med expertis inom bevarande, kontextualisering och förmedling av kulturarvet. Arkiven bevarar kulturhistorisk och samhällsviktig information från civilsamhället (föreningar, stiftelser, nätverk, grupper, råd, kommittéer med mera) och näringslivet (enskilda firmor, aktiebolag, ekonomiska föreningar med mera). Utöver det bevarar många Arkiv även personarkiv och etologisk dokumentation såsom samtidsdokumentationer, uppteckningar, frågelistor med mera.

De regionala enskilda arkiven fyller en viktig funktion i arkivsverige där Arkivlagen (1990:782) drar en skarp gräns mellan den statliga och kommunala arkivsektorn som hanterar allmän handling och den enskilda arkivsektorn där bevarande bygger på frivillighet, både från arkivskaparen och arkivbevararen. De regionala enskilda arkivverksamheterna är de arkivbevarande och rådgivande verksamheterna på regional nivå som kompletterar den offentliga förvaltningen. Arkiven samlar in,

Svenska Arkivförbundet

bevarar, beskriver, beforskar den kulturhistoriska informationen från folkrörelserna, civilsamhället, företagare, entreprenörer och industrier som skapat det samhälle vi har idag. Genom att göra detta skapar Arkiven tillfällen för forskning, folkbildning, rekreation och livslångt, lustdrivet lärande.

De regionala enskilda arkivverksamheterna är en avgörande del av det regionala kulturarvets infrastruktur. Arkiven är inte bara rådgivande gentemot civilsamhällets och näringslivets arkivbildare och forskare. Arkiven stöttar även andra regional och lokala kulturarvsverksamheter i frågor som rör arkivvård, kulturarv och forskning. Det kan till exempel vara läns museerna, hembygdsrörelsen, arbetslivsmuseer, kulturmiljöaktörer och studieförbunden.

Utöver att bevara samhällsviktig information och kulturhistoriskt viktigt källmaterial har många av de regionala enskilda arkiven en omfattande förmedlingsverksamhet. Hos Arkiven kan man forska för både nytta och nöje. För nya forskare arrangeras kurser och workshops för att sänka trösklarna. Hos Arkiven förmedlas arkivbeståndens berättelser genom föreläsningar, bokutgivning, filmer, stadsvandringar och utställningar. Många Arkiv arbetar också med arkivpedagogik riktad mot barn och unga genom skolan och anpassade skolan. I de arkivpedagogiska programmen övar barnen upp sin kunskap i hur historia skapas, medie- och informationskunnighet och sin förmåga till historisk empati. Mötet med historiska källor är något som framhålls i skolans läroplaner.¹

De regionala enskilda arkiven har upplevt en positiv utveckling inom Kultursamverkansmodellen. Men hela det svenska arkivväsendet kämpar med den framförhållning som arkivering kräver. Det gäller inte minst digital information där många offentliga och enskilda arkivverksamheter idag saknar system för digitalt långtidsbevarande, vilket riskerar att ge stora luckor i historien samt en rättsosäkerhet i dagens samhälle.

Svenska Arkivförbundet

Svenska Arkivförbundet är riksorganisationen för den enskilda sektorns arkiv i Sverige. Den enskilda sektorn omfattar näringslivets, civilsamhällets och privatpersoners arkiv. De enskilda arkivbestånden innehåller information om hur människor arbetat och organiserat sig och vilka frågor som varit viktiga för dem genom historiska samhällsförändringar och genom tider med olika tanketraditioner och är därför en viktig del i det nationella kulturarvet. De enskilda arkivbestånden innehåller också information som är aktuell för dagens och morgondagens samhälle och som är avgörande för den nationella informationsinfrastrukturen.

Svenska Arkivförbundet organiserar ca 150 medlemmar, från internationella till lokala aktörer inom den enskilda sektorn. Bland medlemmarna finns både offentliga och privata arkivverksamheter. Samtliga 27 regionala enskilda arkivverksamheter som ingår i Kultursamverkansmodellen är

¹ Skolverket (2024), *Läroplan (Lgr22) för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet, "Historia"*. <https://www.skolverket.se/undervisning/grundskolan/laroplan-och-kursplaner-for-grundskolan/laroplan-lgr22-for-grundskolan-samt-for-forskoleklassen-och-fritidshemmet?url=907561864%2Fcompulsorycw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DGRGRHIS01%26tos%3Dgr&sv.url=12.5dfee44715d35a5cdfa219f#anchor1>

medlemmar i förbundet. Svenska Arkivförbundet arbetar för att främja enskild arkivverksamhet i hela landet samt att sprida kunskap om arkivens roll i samhället och för historieskrivningen.

9.1 Ett vidgat system för kultursamverkan

Speciallagstiftning

I betänkandet skriver utredningen att ett vidgat system för kultursamverkan ligger i linje med de nya eller reformerade lagarna inom fler kulturområden och att den nya samverkanslagen kommer att samspela väl med dessa.² Felaktigt nämner utredningen en reformerad arkivlag, något som förvisso föreslogs i den senaste arkivutredningen, men som ännu inte realiserats. Mycket viktigt att notera är att den nuvarande arkivlagen (1990:782) i huvudsak omfattar den kommunala och statliga arkivsektorn – inte den enskilda arkivsektorn. I 3 § står det ”Myndigheternas arkiv är en del av det nationella kulturarvet”³. Lagens skrivningar om syftet med arkivbildning och arkivvården är inte tillämpligt på de enskilda arkivverksamheterna som ingår i Kultursamverkansmodellen eller de enskilda arkivbestånden som dessa verksamheter bevarar. Detta resonemang kring samspel mellan lagar gäller alltså inte för kulturområdet arkiv.

Svenska Arkivförbundet anser att de enskilda arkiven också bör erkännas som en del av det nationella kulturarvet, enligt Förslag till arkivlag, 2 § i betänkandet *Härifrån till evigheten* (SOU 2019:58)⁴. Den enskilda arkivsektorn bör i övrigt lämnas oreglerad där beslut om bevarande, gallring och övrig arkivvård lämnas till sektorns arkivbildare och arkivarier.

9.3 En breddad modell med en ny anslagsstruktur

Historiska nyckeltal

Den finansiering som gått till de regionala enskilda arkivverksamheterna i Kultursamverkansmodellen är mycket liten i förhållande till de stora uppdrag som Arkiven har. Utöver att bevara tiotusentals meter handlingar med enstaka anställda och knappa resurser så förväntas Arkiven också arbeta digitalt och pedagogiskt. Arkivchefer vittnar om att det är omöjligt att leva upp till uppdragen under de rådande ekonomiska förutsättningarna. Förväntningar på Arkiven är i grunden positiva. Arkiven har potential att likt bibliotek bli välkända forskningsinstitutioner hos den breda allmänheten och likt museum att bli kulturella mötesplatser där generationsmöten kan uppstå, både mellan besökare och berättelser.

För att Arkiven inte ska förringas till lagerlokaler och förråd, utan istället vara levande, öppna, demokratiska kulturarenor för livslångt lärande både för individer och samhälle, krävs mer finansiering. Därför invänder Svenska Arkivförbundet mot förslaget att verksamhetsbidrag ska

² Kultursamverkansutredningen (2023). *Kultursamhället: utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun* (SOU 2023:58), Stockholm: Regeringskansliet, sidan 204.

³ Arkivlag (1990:782), 3 §.

⁴ Arkivutredningen (2019). *Härifrån till evigheten: en långsiktig arkivpolitik för förvaltning och kulturarv* (SOU 2019:58), Stockholm: Norstedts juridik, sidan 41.

Svenska Arkivförbundet

baseras på historiska nyckeltal då dessa är alltför låga för de regionala enskilda arkivverksamheterna idag och historiskt. En fördel med historiska nyckeltal är förutsägbarheten och långsiktigheten, men nackdelen, att det i dagsläget inte finns tillräcklig finansiering för Arkiven att utföra sina uppdrag och att växa inom ramarna för Kultursamverkansmodellen, överväger. Dessutom växer Arkivens samlingar kontinuerligt. Det blir en ekonomisk inlåsnings effekt som inte är önskvärd och som inte kommer att gynna utvecklingen inom kulturområdet eller för den regionala kulturella infrastrukturen som helhet.

Utpekade verksamheter

Svenska Arkivförbundet invänder mot skrivningen i Förslag till förordning om statsbidrag till kulturverksamhet i samverkan, 5 § "Statsbidraget ska användas för verksamhet på professionell grund inom följande områden: 2. arkiv, bibliotek, museer"⁵. Istället bör den nuvarande förordningens specifika benämning "regional enskild arkivverksamhet"⁶ kvarstå.

Såsom föreslaget är kommer även kommunarkiv och regionarkiv att kunna finansieras inom Kultursamverkansmodellen. Här skiljer sig arkivsektorn på ett avgörande sätt från musei- och bibliotekssektorn. Oavsett offentlig eller privat huvudman så har bibliotek och museum i grunden samma uppdrag: att förmedla kultur och kulturarv till medborgarna. De regionala enskilda arkivverksamheterna har det uppdraget med utgångspunkt i civilsamhället och näringslivets historia. Kommun- och regionarkiv däremot finns främst till för att myndigheterna ska uppfylla informationsförvaltningskraven i Arkivlagen (1990:782). Det är endast större kommuner i Sverige som har forskarlokaler och som arbetar arkivpedagogiskt och utåtriktat på samma sätt som de regionala enskilda arkivverksamheterna gör. I mindre kommuner finns det flera fall ingen arkivarie anställd alls. Med den generella skrivningen om "arkiv, bibliotek och museer" skulle medel kunna gå till en kommunarkivarie som arbetar med informationshanteringsplaner för kommunala förvaltningar istället för medel för att bevara, vårda och förmedla civilsamhällets och näringslivets kulturhistoriska arkiv genom en regional enskild arkivverksamhet.

Utvecklingsbidrag

För de regionala enskilda arkivverksamheterna har Kultursamverkansmodellens Utvecklingsbidrag varit viktig. Bidragen har Arkiven använt för att utveckla den enskilda arkivverksamheten med inriktning på digitalt långtidsbevarande, nationella minoriteter, kvinnor i historien och barn och ungas skapade, bevarande och kulturarvande.⁷ I många fall har de tidsbegränsade satsningarna sedan blivit en del av den ordinarie verksamheten. Bidraget ger de relativt små verksamheterna möjlighet att växa organisatoriskt, nå nya användare och bevara nya typer av källmaterial för framtiden.

Det oroväckande att Kulturrådet aviserat nedprioritering av utvecklingsbidragen som ett resultat av utebliven uppräknings av sitt anslag. För att uppnå de kulturpolitiska målen med värdeord som dynamisk, utmanande, levande, utvecklande och förnyande behöver det finnas medel som möjliggör

⁵ Kultursamverkansutredningen (2023). *Kultursamhället: utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun* (SOU 2023:58), Stockholm: Regeringskansliet, sidan 18.

⁶ Förordning om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet (2010:2012), 8 §.

⁷ Kulturrådet (2022) *Ett mischmasch av myggor och elefanter*, sidan 29.

Svenska Arkivförbundet

särskilda satsningar, prioriteringar och oprövad verksamhet. Svenska Arkivförbundet instämmer i utredningens förslag om att de tidsbegränsade utvecklingsbidragen behålls. Det bör snarare fördelas mer medel genom de tidsbegränsade bidragen än mindre.

Uppräkning

Det är med stor oro som Svenska Arkivförbundet ser utveckling med avskaffad uppräkning av finansieringen till Kultursamverkansmodellen. Uppräkning bör ske, annars är det i praktiken en nedvärdering av kulturen. De verksamheter som Svenska Arkivförbundet företräder arbetar med oöverskådliga tidshorisonter. Arkivering är inte för de kommande 30, 300 eller 3 000 åren, arkivering är för all evig tid. Bidrag till kulturarvsverksamhet kan inte vara kortsiktig. Det är oansvarigt. En arkivverksamhet kan inte pausas för att finansieringen blev för liten och hyres-, el- och personalkostnaderna för höga. Kulturarvsamlingar kräver ständig vård, för att inte tala om utvecklingsarbetet som digitsering, digitalisering och förmedling till nya användargrupper kräver. Generellt anser Svenska Arkivförbundet att mer finansiering till, och en kontinuerlig uppräkning av, medlen i Kultursamverkansmodellen behövs för att det ska vara ett framgångsrikt system.

Boverkets bidrag

Svenska Arkivförbundet delar inte utredningens uppfattning att det är bättre att införliva Boverkets medel till stöd för icke-statliga kulturlokaler i Kultursamverkansmodellen. I sammanhanget är det mycket begränsade medel det rör sig om. Dessa anser förbundet gör sig bättre som öronmärka pengar för kulturlokaler eftersom dessa ofta är en förutsättning för kulturverksamhet och avgörande för kulturarvsverksamheter som förvaltar fysiska kulturhistoriska samlingar. Däremot anser Svenska Arkivförbundet att kriterierna för bidraget borde vidgas att omfatta alla de icke-statliga kulturverksamheter som Kultursamverkansmodellen omfattar. I dagsläget kan Arkiv inte söka medel från Boverket för arkivlokaler, medan museer kan söka medel för både arkivlokaler och magasin.

Breddning och finansiering

Svenska Arkivförbundet anser att modellen inte bör omfatta fler aktörer om inte extra finansiering tillkommer. Bland Svenska Arkivförbundets medlemmar finns det Arkiv verksamma på lokal nivå som skulle kunna bli aktuella att ingå i modellen. Men utifrån de erfarenheterna från de underfinansierade regionala enskilda arkiven i modellen idag anser förbundet att deltagande i modellen inte kommer att gynna dessa Arkiv, om inte extra medel tillförs. Därför anser förbundet att breddat deltagande inte bör genomföras innan tillräcklig extrafinansiering medföljer. Fler aktörer, samma finansiering kommer inte att leda till mer kultur till alla, det kommer snarare att bli mindre kultur, och framför allt mindre professionell kultur, till alla.

För Svenska Arkivförbundet

Amanda Vesterlund
Generalsekreterare